

ӘОЖ 342.951:351.82

М.К. Кдырбаева

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, заң факультеті, кеден, қаржы және экологиялық құқық кафедрасының
1 курс магистранты, Қазақстан, Алматы қ.
E-mail: moldir_92@inbox.ru

Кеден одағындағы кедендік бақылауды жетілдірудің кейбір мәселелері

Ғылыми жұмыстың мақсаты Кеден одағындағы кедендік бақылауды жетілдіру мәселесіне арналған. Ғылыми жұмыстың мақсатына сәйкес кедендік бақылау жүргізу кезіндегі негізгі мәселелер айқындалды. Зерттеу барысында кедендік бақылауды жүзеге асыру барысындағы кемшіліктерді және кедендік бақылау жүргізу кезінде пайдаланылатын техникалық құралдардың қазіргі уақыттағы жағдайын ескеріп, кедендік бақылау саласын жетілдіру жолдары қарастырылған. Сонымен қоса Кеден одағындағы кедендік сараптама жүргізу барысында туындайтын мәселелер қарастырылған. Кедендік бақылауды жетілдіруде «2012-2015 жылдар аралығындағы Кеден одағындағы кедендік әкімшілікті жетілдірудің негізгі бағыттары» бағдарламасы негіз ретінде алынды. **Түйін сөздер:** Кеден одағы, кедендік бақылау, кеден заңнамалары, Кеден одағының кеден кодексі, кедендік сараптама, кедендік бақылау техникалық құралдары.

M.K. Kdyrbayeva

Some problems of improvement of customs control in the Customs Union

The goal of research is to examine the problems of improving customs control problems in the Customs Union. According to the goal of scientific work, the main problems became clear at implementation of customs control. During the study were examined ways to improve the scope of customs control, considering the shortcomings in the implementation of customs control and the current state of technical means that are used for customs control. At the same time, the problems arising at implementation of customs examination in the Customs union were considered. The “Main Directions of Improvement of Customs Administration in the Customs Union in 2012-2015” program is taken as a basis for improvement of customs control.

Key words: the Customs Union, the customs control, the customs legislations, the Customs Code of the Customs Union, the customs examination, the technical means of customs control.

M.K. Кдырбаева

Некоторые проблемы совершенствования таможенного контроля в Таможенном союзе

Целью научной работы является рассмотрение проблем совершенствования таможенного контроля в Таможенном союзе. Согласно цели научной работы выяснились основные проблемы при осуществлении таможенного контроля. В ходе исследования рассматривались способы совершенствования сферы таможенного контроля, учитывая недостатки в ходе осуществления таможенного контроля и нынешнее состояние технических средств, которые используются при таможенном контроле. Вместе с тем рассматривались проблемы, возникающие при осуществлении таможенной экспертизы в Таможенном союзе. Программа «Основные направления совершенствования таможенного администрирования в Таможенном союзе в 2012-2015 годах» взята за основу для совершенствования таможенного контроля.

Ключевые слова: Таможенный Союз, таможенный контроль, таможенные законодательства, таможенный кодекс Таможенного Союза, таможенная экспертиза, технические средства таможенного контроля.

Кеден одағындағы кедендік бақылау кеден одағының кеден заңнамасымен реттеледі. Кедендік бақылауды құқықтық жетілдіру кеден заңнамалар негізінде жүзеге асырылады.

Кеден одағының кеден заңнамасы:

1) Кеден одағының кеден кодексінен;

2) кеден одағына мүше мемлекеттердің кеден одағындағы кедендік құқықтық қатынастарды реттейтін халықаралық шарттарынан;

3) Кеден одағы комиссиясының Кеден одағының кеден кодексіне және кеден одағына мүше мемлекеттердің халықаралық шартта-

рына сәйкес қабылданатын кеден одағындағы кедендік құқықтық қатынастарды реттейтін шешімдерінен тұрады.

Кеден одағының кеден заңнамасы кеден одағының кедендік аумағында қолданылады. Егер кеден одағының кеден заңнамасына сәйкес кеден одағындағы кедендік реттеу кеден одағына мүше мемлекеттің заңнамасына сәйкес жүзеге асырылатын болса, мұндай заңнама кеден одағына мүше мемлекеттің аумағында қолданылады [1].

Кеден одағының кеден кодексі кеден одағы мүшелерінің кеден заңнамаларына және кеден рәсімдерін жеңілдету мен үйлестіру бойынша Киота конвенциясының стандартына сәйкес құрастырылған. Жоғарыда атап өткендей, 2009 жылдың 27 қарашасы күні мемлекет басшыларының Минск қаласындағы кездесуінде Кеден одағының Кеден кодексі туралы шартқа қол қойылды. Бұл кодекс 2010 жылдың 1 шілдесінен бастап қолданысқа енгізілді. Кеден Одағының жаңа кеден кодексінде кедендік бақылауды реттейтін арнайы бөлім бар. Бұл бөлімге сәйкес кедендік бақылаудың нысандары мен тәртібі, уақыты мен орыны; кедендік бақылауды жүргізу тәртібі; кедендік бақылаудың элементтері және кедендік бақылау аймақтары; кедендік бақылауды жүргізу кезіндегі сараптама және кедендік бақылауды жүргізу кезіндегі техникалық құралдарды пайдалану тәртібі реттеледі. Кедендік бақылаудың он екі нысаны кеден органдарының алдына қойылған міндеттерін тиімді орындауларына мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта кедендік бақылау кедендік заңнамалардың орныдалуының қамтамасыз ету мақсатында жүзеге асуда. Кеден одағының кеден заңнамасының ерекшелігі, тәуекелді басқару жүйесінде іріктеу қағидасы арқылы кедендік бақылауды құқықтық реттеудің жетілдіру бағыты айқындалады. Кедендік заңнамаларды бұзудың төмендеуі және халықаралық сауданың көлемінің артуы кедендік бақылаудың тиімділігінің көрсеткіші болып табылады [35].

Кедендік бақылауды жетілдіруде кедендік бақылау жүргізу кезінде пайдаланылатын техникалық құралдардың және кедендік бақылау жүргізу кезіндегі сараптаманың да маңызы зор.

Кеден одағындағы кедендік бақылау жүргізу кезінде пайдаланылатын техникалық құралдардың қазіргі уақыттағы жағдайын

ескеріп, мынадай жетілдіру жолдарын көрсетуге болады:

1) тұрақты және жылжымалы инспекционы қарау кешендерін өндіру, қондыру және пайдалану;

2) көзбен шолып қараудың қазіргі жаңа құрал-жабдықтарын пайдалану (әр түрлі оптикалық аспаптар, түнде көру құралы және тағы сол сияқтылар);

3) тек қана декларанттардың емес және кеден инспекторларының да өмір қауіпсіздігімен қамтамасыз ететін техникалық құралдарды пайдалануды бақылау;

4) кедендік бақылау жүргізу техникалық құралдарын пайдалану ережелерін кеден органдарының құзыретті тұлғаларына оқыту;

5) кедендік бақылауға қажетті жаңа техникалық құралдармен жаңартылып тұруға жағдай жасау [2].

Кеден одағында кедендік сараптама жүргізетін сараптамалық ұйымдардың көптігіне қарамастан кедендік бақылау жүргізу барысында кедендік сараптаманы толық реттейтін ортақ құқықтық құжат жоқ. Кедендік сараптама жетілдіру кеден одағына мүше мемлекеттердің ішкі заңнамаларына сілтемелер жасалмай ортақ заңнама қабылдау. Бұл салада кедендік қатынастарды құқықтық реттеу үшін Кеден одағы арнайы одақтық сараптамалық органның құрылуын қажет етуде [3].

Кедендік бақылауды жетілдіруде «2012-2015 жылдар аралығындағы кеден одағындағы кедендік әкімшілікті жетілдірудің негізгі бағыттары» бағдарламасының маңызы зор. Қазіргі уақытта «2012-2015 жылдар аралығындағы кеден одағындағы кедендік әкімшілікті жетілдірудің негізгі бағыттары» бағдарламасын Еуразиялық экономикалық комиссиясы жетілдіруде. Кедендік әкімшілікті жетілдіру мақсатында кеден одағына мүше мемлекеттердің шешімі бойынша осы бағдарлама қабылданды. «2012-2015 жылдар аралығындағы кеден одағындағы кедендік әкімшілікті жетілдірудің негізгі бағыттары» бағдарламасы жүзеге асу негізінде кедендік бақылаудың тиімділігімен және кедендік формальдылықтың жеңілдетуімен арасында теңдестік құрылу қажет.

Бұл кезеңдегі негізгі тәсілдеме – кеден тауарлардың парасатты компаниялармен алып өтілу үдерісін басқарудың қарапайым және ауыртпалық түсірмейтін механизмін жасай-

ды, оларды бизнесті ашық түрде жүргізуге бағдарлайды, ал іскерлер кедендік бақылаудың тиімділігімен кеден органдарының аналитикалық жұмыстарының сапасын бір мезгілде арттыру уақытында сыртқы экономикалық қызметтің парасатты қатысушылары қатарына кіруге ұмтыла отырып, өздерінің кедендік және салықтық беделдерін түсірмеу үшін жұмыс істеуде.

2015 жылға дейінгі негізгі бағыттар:

1. Кедендік технологияларды құрастыру және нормативті құқықтық актілерді дайындау барысында электронды құжаттар мен электронды түрдегі мәліметтердің біріншілік қағидасын енгізу («электрониканың» қағаз алдындағы басымдылығы). Кеден операцияларын іске асырудың технологиясы заң жүзінде мәнді электронды құжаттарды пайдалануға бағытталуы керек;

1.1. Өткізу бекетінде көлік құралдарының өңдеу уақытын қысқарту, мысалы, егер қосымша тексеріс талап етсе, жүк автокөлігі өткізу пунктінің жұмыс технологиясы арқылы 10-15 минутта қайта қараудан өтеді:

2.1) Өткізу пункттеріне «бірыңғай терезе» және «бір аялдама» қағидаларын енгізу.

2.1.1. Кеден шекарасынан өтуге арналған құжаттар немесе мәліметтер тек кеден органдарына ұсынылады (шекаралық бақылаудан өзге жағдайларда).

2.1.2. Кеден органдарына тасымалданып тауарларға қатысты шешімдер қабылдауға көмектесеу үшін кеден шекарасының өткізу бекетінде мемлекеттік бақылауды автоматизациялайтын қызметте интегралданған хабарламалы-бағдарламаларды және техникалық құралдарды пайдалану.

2.2. «Шекарада екі қызмет» қағидасын енгізу:

2.2.1. Өткізу пункттерінде бақылауды тек кеден және шекара қызметкерлерімен жүзеге асыру.

2.2.2. Кейбір жағдайларда кеден органдарының функцияларының шекара қызметкерлеріне тапсырылуы.

2.3. Теміржол және жүк көліктерін өткізу бекеттерінде, сонымен қатар әуе және су көліктерімен тасымалдау кезінде жүк тиеу және түсіру барысында өңдеу үшін алдын ала ақпаратты ұлғаймалы пайдаланудың тетіктерін жасау.

2.4. Кемінде 25% жағдайларда тауарлар туралы міндетті алдын ала хабарлаудың орнына, алдын ала тауарларды кедендік декларациялауды қолдануға қолайлы жағдай жасау.

2.5. Өткізу бекеттерінде бақылаулық тексеру операцияларын қысқартудың мақсатында өткізу пункттерін жаңа заманға сай техникалық бақылау құралдарымен, сонымен қатар интегралды хабарламалық-бағдарламалы құралдар және бейнебақылау жүйелерімен қамтамасыз ету тетігін жасау.

3. Тауарларды декларациялауға шығару уақытын қысқарту, декларантқа декларация жасауға қажет уақытты 2-3 есеге азайту:

3.1. Кедендік декларациялауда кемінде 90-95% тауарлар партиясын электронды нысанда ыңғайлы және «сапалы» кедендік декларациялауға жағдай жасау. Кедендік декларациялардың жазбаша нысандарын тауарлар дәрежелеріне қарай сақтау.

3.2. Мемлекеттік органдарға, сонымен қатар мемлекеттік органдардың ұлт үсті және ұлттық порталдарына құжаттарды «бір реттік ұсыну» қағидасын енгізу.

3.3. Өзге органдардың бақылауындағы тауарлар туралы өзге мемлекеттік органдардың хабарламалық жүйелерінен кеден органдарына ақпараттарды алу жағдайын жасау.

3.4. Құжаттарды және олардың электронды көшірмелерін ұсынудан бас тарту. Мұндай құжаттар тек тәуекелді басқарудың ерекше жағдайларында ұсынылады.

3.5. 40-50%-ға дейін декларацияларды автоматты түрде шығару (шешім компьютер арқылы шығарылады, бұл шешім декларантқа жіберіледі және оның заңды күші бар).

3.6. Автоматтық шығарудың міндетті талабы хабарламалы жүйелерден автоматты түрде шешім шығарылағанда инспекторды тауарларды шығару кезіндегі жауапкершіліктен босату.

3.7. Автоматты шығару болмаған жағдайда хабарламалы жүйелермен декларацияларды және қабылданған құжаттардың қосымша нұсқасын тексеру 10-15 минуттан аспауы қажет.

3.8. Кеден органдарына сапа сәйкестігін растайтын сертификаттар және санитарлы-гигиеналық сертификаттарды ұсынудан бас тарту.

3.9. Кедендік мақсатта қолдану үшін кеден одағының қай елінің резиденттігіне қарамастан, барлық сыртқы экономикалық қызметке

қатысушыларға қайталанбайтын идентификатор кодын енгізу. Топтаманың соңғы мәнді бөлігі бақылаудан шығарылғанға дейін топтаманың шекарадан кесіп өтілуін толассыз бақылаудың жүйесін жасайтын қайталанбайтын жеткізілім идентификаторын енгізу.

3.10. Құжаттардың жалпы санын қысқарту, бір жеткізілім кезінде декларациялау және кедендік бақылау барысында экспорттауда 4 құжаттан, импорттауда 5 құжаттан аспауы қажет. Сонымен бірге олардың қағаз немесе электронды түрде нақты ұсынуы тәуекелді басқару жүйесіне сәйкес жүзеге асырылады.

4. Сыртқы экономикалық қызметке қатысушының немесе өзге субъектілердің кедендік және салықтық абыройын талдай отырып, олардың хабарламалы ресурстарына құқықорғау органдарының көмегімен қол жеткізу арқылы тәуекелді басқару жүйесін жетілдіру:

4.1. Түсінікті және мөлдірлік қағидалар негізінде сыртқы экономикалық қызметке қатысушыларға барлығын қамтитын дифференциацияны енгізу.

4.2. Жеткізілімдердің барлық тіркесінің кешенді бағасын енгізу.

4.3. Зиян келу мүмкіндігін қосқанда жағдайдың кешенді бағасының және тәуекелді басқару жүйесінің негізінде алынған акценттердің тасымалдаудан кейін бақылауға өткізу және объектілерде бақылау шараларын шоғырлану есебінен тауарларды декларациялауда жалпы бақылаудан кету.

4.4. Тәуекелді басқару жүйесіне шектеулер жасау – тәуекелдің профильдерінің санынан тәуелсіз, «ауыр» бақылау нысанын жалпы қолдану саны кедендік бақылау мүддесімен және әкімшілік кедергілерді жою арасындағы қамтамасыз етілетін теңгерімінің мағынасынан аспауы қажет.

5. Адал сыртқы экономикалық қызметке қатысушыларға (уәкілетті экономикалық операторлар, дифференциацияны өткен кедендік қатысушылар мен тасымалдаушылар) уәкілетті экономикалық операторлардың тауар айналымының 30 %-дан төмен емес әкімшілік бөгеттерді төмендету есебінде өңдеуге жағдай жасау. Сонымен қатар:

5.1. Уәкілетті операторларға кедендік бақылау жүргізу барысында

қажетті және тиісті мәліметтермен кедергісіз қамтамасыз етілген жағдайда, Киота конвенция-

сында және өзге де осы қатынастарға жақын заңнамаларда көрсетілген көлемде оларға ұсынылатын жеңілдіктерді көбейту.

5.2. Тәуекелді басқару жүйесін жаңартуға байланысты (3-бөлімде аталған) адал сыртқы экономикалық қызметке қатысушыларға кедендік декларациялау барысында 70%-ға, ал шекарада 90%-ға «ауыр» бақылау операцияларының санын қысқарту.

5.3. Кеден тасымалдаушыларымен және уәкілетті экономикалық операторлармен тасымалданатын жүктерді басты өңдеу.

5.4. Адал сыртқы экономикалық қызметке қатысушыларға транзиттік декларацияларды толтыруға қажет мәліметтер жиынтығын қысқарту.

5.5. Дифференциацияның жоғарғы деңгейіне жеткен Тауарларды Сыртқы экономикалық қызмет қатысушыларымен тасымалданатын тауарларды декларациялауда мәлімдеуші қағидаға көшу.

5.5.1. Мәлімдеуші қағиданы пайдалану тиісті жағдайда қамтамасыз етілгенде рұқсат етіледі (1 млн еуро көлемінде).

5.5.2. Мұндай тауарларды бақылау үшін негізгі белгі ретінде кездейсоқ сандар генераторында сақталады.

6. Жеке тұлғаларға арналған жеңілдіктер:

6.1. Тіркелген құжаттарды немесе көп реттік кеден декларацияларын пайдалану есебінде уақытша тасымалданатын көлік құралдарын декларациялауды жеңілдету. Келешекте көлік құралдарын декларациялау және есепке алу тек техникалық құралдар арқылы жүргізуге көшу.

6.2. Жеке тұлғаларға кедендік декларацияларды портал арқылы ұсыну жағдайын жасау, оларды қажет болған жағдайда қолайлы жерлерде басып шығару мүмкіндігін жасау.

6.3. Кеден Одағының мүше мемлекеттерінің тез өтуіне арнайы автомобильді, әуе және су өткізу пунктерін жасау.

7. Құқық шығармашылық:

7.1. Кеден Одағының жаңа кеден кодексін қабылдау.

7.2. Қазіргі уақытпен салыстырғанда 2/3-ге ұлттық заңнамаларға сілтемелерді жіберуді қысқарту.

7.3. Әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың құрылымы мен санкцияларын унификациялау туралы келісімге қол қою.

7.4. Халықаралық көлік жолдарының жұмысын жеңілдететін халықаралық келісімдерге қосылу.

7.5. Кеден Одағының және Бірыңғай экономикалық аймақтың келісімді-құқықтық базасын құрайтын халықаралық шарттардың кодификациясын жүргізу.

7.6. Әкімшілік және қылмыстық істер бойынша кеден одағы мүшелерінің кеден органы арасындағы хабарламалармен алмасу қарым-қатынасын жақсарту.

8. Контрабанда және кеден ережелерін бұзумен күресуді ұйымдастыру бойынша

шаруашылық субъектілерімен қарым-қатынас жасау және кеден органдарының қызметшілерінің этикалық нормаларының және өздеріне берілген қызметтік құзырларын асыра пайдаланудан сақтау керек [4].

Кеден одағының кедендік бақылауын жетілдіруде «2012-2015 жылдар аралығындағы кеден одағындағы кедендік әкімшілікті жетілдірудің негізгі бағыттары» бағдарламасының маңызы зор. Бұл бағдарлама негізінде, қазіргі уақыттағы Кеден одағындағы кедендік бақылау жүргізу кезіндегі кемшіліктерді жоюға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Кеден Одағының Кеден кодексі. – А.: Юрист, 2011. – 186 б.
2. Токсанова А.Н., Вице-президент АО «Институт экономических исследований», д.э.н., профессор Адилетқызы Г., старший эксперт АО «Институт экономических исследований». Таможенный союз: первые результаты и перспективы развития // <http://www.economy.kz/>
3. Выступление Председателя КТК МФ РК Есенбаева М.Т.: «Актуальные вопросы таможенного администрирования в рамках Таможенного союза» Форум ЕВРОБАК (28 января 2013 года, г. Алматы) // <http://www.eurobak.kz/>
4. Петрикина А.А. Совершенствование таможенной экспертизы при ввозе подакцизных товаров на территорию Таможенного союза // <http://www.rusnauka.com/>
5. Проект «Основные направления совершенствования таможенного администрирования в Таможенном союзе в 2012-2015 годах» // <http://www.tsouz.ru/>

References

1. Code of the Customs Union Customs Union. – A.: Lawyer, 2011. – 186 p.
2. Toxanova A.N., Vice President of JSC «Economic Research Institute», PhD, Professor G. Adiletkyzy, senior expert of JSC «Economic Research Institute». Customs union: first results and prospects of development // <http://www.economy.kz/>
3. Speech by President of the Republic of Kazakhstan CCC Esenbaeva MT: «Actual issues of customs administration in the Customs Union» EUROBAK Forum (January 28, 2013, Almaty) // <http://www.eurobak.kz/>
4. Petrikina A.A. Improving customs examination when excisable goods into the territory of the Customs Union // <http://www.rusnauka.com/>
5. Draft «Guidelines for improving customs administration in the Customs Union in 2012-2015» // <http://www.tsouz.ru/>